

TANÜGYI MELLÉKLET

A „DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP“-HOZ.

Első évfolyam.

4. szám.

1884. Április 5.

Megjelenik minden hó 5-kén másfél iven.

Az iskola-ügy a tavalyi berlini kiállításon.

A kiállítások igen gyorsan követik egymást az utóbbi években s ebből azt lehet következtetni, hogy valóban szükség van reájok. Igaz hogy minden kiállítás ellátja magát bizonyos oly segédeszközökkel, melyek a nagy közönségnek kíváncsiságát vagy szórakozási vágyát élesztgetik s azokat is odacsődülésre bírják kik a kiállítás tárgyai iránt sem nem érdeklődnek, sem nem birnak tájékozottsággal. De ez nem nagy baj s talán az ilyenek közül is némelyiknek elméjében jó földbe esik azon egy- két mag, mely esetleg oda jut. Hogy azonban bizonyos ismeretek terjesztésére, popularizálására igen hathatós eszközök volnának a kiállítások, azt nem gondolom. A mint észrevettem, a múlt nyáron Berlinben tartott „Deutsche Austellung auf dem Gebiete der Hygiene und des Rettungswesens“ is igazolja gondolkozásomat. Jól-lehet Németországban a nagy közönség is fogékonyabb az újítások iránt és hozzá van szokva egészségügyi panaszokhoz, intézkedésekhez és eszközökhöz, azért egy ragyogó, de jelentéstelen réz — fördő kád megsejmelésére minden látogató több időt fordított, mint a rajzok, modellek, grafikus feltüntetése stb. tanulságainak keresésére. Nem is lehet rajta csudálkozni. Mert az ily kiállítások egy nagy s talán legbecsesebb része szakértelmet, időt és fáradságot kíván attól, ki meg akarja ismerni.

A sok mindent felölelő egészségügyi kiállítás legsze-gényebb, legkevésbé szem-kápráztató, de mindenki előtt legérthetőbb részei közé tartozott és kétségtelenül legtö-kéletesebben reprezentált része volt az iskolák egézség-ügyére vonatkozó rész, melynek tárgyai főleg az I. osztály 5. csoportjába voltak beosztva. Ha magyarok szá-mára rendezték volna a kiállítást, még azt is mondhatnám hogy leg tulságosabb volt, mert kézzel foghatóan tűn-tette ki azon nagy különbséget, mely hazánk és Német-ország iskolai egészség-ápolása közt van. Nálunk csak a leg-utóbbi időben kezdenek bizonyos hygienikus jelszók visz-hangot kelteni, (gyenge s mulékony viszhangot: a hirla-pokban) és a hazai iskolák közül csak az államiakban talá-lunk oly szerkezet- és felszerelésbeli sajátságokat, melyek azt mutatják, hogy legalább a közoktatási ministerium tudja, érzi hogy annak, ki iskolát állít, hatóság, testület, vagy magán ember, kötelessége kezeskedni arról, hogy a növendékek egészségében az az iskola kárt nem tesz. De a felekezeti és községi vagy hatósági iskolák, bármily sok áldozatot hoznak is gyakran az iskola felépítésére és fen-tartására, e kötelesség-érzetnek semmi nyomát nem mutat-ják. Két természetes oka van ennek, jól tudom; egyik az

iskola fentartás nagy terheihez képest csekély anyagi erő, másik a szükséges tájékozottság és szakemberek hiánya; sem orvosaink, sem építő mestereink, annál kevésbé isko-lai hatóságaink, nem voltak eddig azon helyzetben, hogy a szükséges ismereteket megszerezhették volna. Az iskolák egészségügye eddig nagyon kevés figyelemben részesült. Ellenben Németországban orvosok, tanférfiak és a kormá-nyok, Angolországban az egyesületek és helyi egészség-ügyi hatóságok, Franciaországban a kormány több- ke-vesebb idő óta rendkívül beható és részletes intézkedések által javították meg azon viszonyt, mely a tanulók egézsége és az iskolázás közt van s mely, mint talán senki sem tagadhatja, abban áll, hogy az iskola igen sok esetben kárt tesz a tanulónak, mert belsejében oly egészségellenes állapotok honosak, melyeket egy tisztességes ember sem tűrne meg saját lakásában. Azt hiszem, lassanként feleke-zeti iskoláink egészségügye, vagyis az iskolai épületek és felszerelések szerkezete, a tanulók testi nevelésének ügye stb. lassanként javulni fog; vagyonsabb egyházaink néha oly tetemes áldozattal emelnek iskolákat, hogy csak vezető kell, ki megmutassa, miképen lehet semmivel sem több kiadással sokkal jobb iskolákat állítani fel, ki az iskola hygiene eddig biztosított eredményeit feltüntesse, s ha ily vezetők pl. az egészségápolás iránt buzgó orvosok, lelke-szek, tanárok stb. közül akadnak: kevés anyagi erővel is lehet majd javítani azon rossz viszonyokat, melyeket a meg-szokottság láthatatlanokká tett vagy jelentésteleneknek tüntetett fel. Hanem e végett szükséges az, hogy az egézség becsét az állami és magán egészségápolás hasznát, mód-ját, feladatait az elhárítandó nyomorúságok természetét illetőleg ne csak általános frázisok, hanem kissé részletes ismeretek, gyakorlatias tanácsok és lelkesítő magyarázatok jussanak a közönség (és főleg az iskolai hatóságok) közzé. Tudom, hogy pl. orvosoknak és tanférfiaknak egymást meg-érteni nem könnyű dolog; sehol sem volt az. Elég a német-orzszági vitát figyelni meg a „Schulüberbürdungsfrage“ ügyé-ben. De azt is tudom, hogy a fiatalság testi nevelésének kérdésével szorosán egybefügg az iskolában, a tanítás fo-lyama alatt az egészségre fordítandó gond kérdése; hogy bűzös levegőjű, rossz világítású termekben rossz ülőhelyeken görnyedő növendéket hiába kényszerítenénk arra, hogy cricketben, futásban, úszásban, öklözésben versenyezzen s a testi ügyesség, erély, önállóság, szilárd jellem összefüggő eszméiért lelkesüljön, az előttem kétségtelen és természetes. Pedig a legegyszerűbb szobatudósoknak is el kell ismerni hogy a testi fejlődés rovására csak az elmét kultiválni hiba s az egész ember szenved meg miatta. Lockétól és

Rousseautól maig (pl. Felméri tanárig, kinek lelekcikkeit minden gondolkozó orvos örömmel olvassa), oly sokan s oly meggyőzően irtak erről, hogy valóban kár volt e helyen ennyit is mondanom. De mintegy menteni kellett magamat, hogy e tanügyi lapokon egészségügyi dolgokat bátorkodom ismertetni.

— A berlini kiállítás iskolai hygienét illető tárgyai közül legtöbb nézője volt az ülőhelynek, melyeket (német pontossággal) átall némely ember egyszerűen „pad“-nak nevezni (Schulbank) hanem „Subsellium“-nak hiv. Általában elmondhatom, hogy a szakember lényegesen újat nem találhatott, de volt e tárgyak között is érdekes, és tanulságos volt együtt látni a sok különböző szerkezet képviselőit. Tudjuk, hogy az iskolai ülőhelyek sok, kisebb nagyobb bajnak okozói; nyugodtan elmondhatjuk ezt még akkor is, ha az ellenők emelt sok vád némelyikét tulzottnak tartjuk. Régi dolog hogy a küzdelem megindult a régi, valóban oktanul szerkesztett padok ellen, de mindig gátolja a rendes egészséges ülést és irást megengedő padok általános behozatalát a költség, a hely és a kényelem szempontja. Mint-hogy ma már elmondhatjuk hogy a minus-distantia van elfogadva s egyedül helyesnek ismerve, (tehát az asztallapnak a pad szélén túl kell érni) a tanuló nem áthat fel, csak ha: vagy az asztallap feltolható (esetleg felhajtható) vagy az ő padrésze hátrahajtható; ez az ugynevezett „változtatható minus-distantia.“ Ebből aztán az következik, hogy ha a tanuló felállhat is, pl. felszálltatáskor, de már előtte egy másik el nem mehet, a hely keskenysége miatt, tehát rövid, 1—2—3 üléses padokat kell készíteni, minél-fogva az ily jó padok több költségbe kerülnek s több helyet kívánnak, De a modern szerkezetű padok nem kényelmesek — az osztálytanárookra nézve, mert évenként (még jobb félénként) meg kell mérni a növendékeket s számokra a megfelelő nagyságú padokat kijelelni: igaz, hogy 50—60 tanuló megmérése, a kinek-kinek megfelelő padszám megjegyzése egy órai munka sincs, de mégis csak munka, e mellett az érdem szerint ültetést (a hol még divat) megszüntetné. Azonban csak bele kell már abba nyugodni, hogy a tanulóknak tartozik jó ülőhelyet adni az iskola; reméllem hogy nem sokszor fog már ismétlődni egy nagy alföldi egyházunk azon szomorú esete, hogy mikor 4 év alatt három nagy iskolát emeltetett (50 ezer frtnál több költséggel), azoknak nem csak fűtése és világítása, hanem még padjai is a legroszabb módon készültek. Mintha Ausztrália közepén lagnánk és a világról semmit se hallanánk!

Németországban egész külön iparágat foglalkoztat az iskolai padok gyártása s hogy mily nagy lett e téren a fogyasztás az utóbbi években, bizonyítja az is hogy a berlini, csak Németországra szorítókozó kiállításon sokkal több pad volt kiállítva, mint például az 1876-diki brüsseli hygienikus kiállításon, mely pedig internacionális volt s melyen Svédország, Anglia stb. élénken vett részt. Nekem legjobban megtetszettek a Spohr és Kraemer-féle gyártmányok. Ezek sokféle mintát állítottak ki; közönséges két ülésű padjaiknál jellemző az, hogy az egyik pad ülőjének hátvetőjéhez van erősítve a másiknak írópultja s ezen asztallap egész szélességében fel- és előre hajtható, mikor aztán az előtte levő padra hajolva, az egyes vízszintes tengelyen forgó padrészetek hasonló fel (és hátra) hajlítása mellett igen kevés helyet foglal el az egész szerkezet, tág helyet hagyva a

terem tisztítására. Minden egyes pad négy talppal bír, s a padozathoz srófolandó. Az asztallapoknak igen csekély hajlása van, tehát a tanulóknak fejét le kell sütnie. az ülőhelyek szerkezete azonban előnyös, mert szilárdul vannak az öntött vas talphoz erősítve s csak az ülő deszkája fordul sarkon, nem a láb is, tehát ha egyszer ráült a gyermek, nem inoghat előre- hátra. A „distantia“ a padok elhelyezésekor szabható meg, asztal és pad külön darabon levén. Készítnek e gyárosok demonstráló előadásokhoz, tehát a padsorok amfiteátrális emelkedéséhez alkalmas ülőket is; vannak külön rajzoló padjaik, továbbá ülőhelyeik énektermek számára stb. Megjegyzem, hogy egy kétülésű pad ára 20 Márka, a mi a Lickroth-félének 30 Mk. árával szemben nagy előny. Legérdekesebb azonban a Spohr és Kraemer „Változtatható nagyságú“ (verstellbar) pad-váza; ugy az ülőhely, mint az asztal lábai két oldalt csavarok által magasabbá vagy alacsonyabbá tehetők, tehát — a helyek és az asztal szélességét kivéve, egyéb méreteiben elég pontosan hozzá alkalmazhatók a tanuló nagyságához; továbbá 2—3—4 üléses olesós szintén így változtatható padokat is készítenek, melyek ára (2 ülésű) 9—11 Márka (5 frt 40—6 frt 60.); de melyek azért egészen kielégítők. — A berlini H.-Simon et Co gyára kiállította az ismeretes Lickroth-féle padokat, melyek fő sajátága az hogy az ülőhely egyes szakaszai lábokkal együtt hajlanak (dőlnek) előre-hátra; a láb két ága közt egy ütköző lécz van, melynek szerkezete a felálláskor való csattogást meggátolja. E padok okosabban (4—5 ctm. minus-távolsággal) voltak felállítva mint az előbbiek. Árok magasabb, előnyök nélkül. Ugyancsak Lickroth által gyártott, házi használatra való „gyermek-asztal“ is volt kiállítva, melyet a test nagyságához csak a talpdeszka magasabb, vagy alacsonyabb helyzetével lehet némileg alkalmazni; áll hajlott asztallapból, mozgékony ülésből (miért? hiszen otthon nem áll fel a gyermek felelni, oldalt pedig kiléphet helyéből) könyvtartóból stb. Ára csak 38—95 Márka (!) tehát luxus-czikk, hygienében divatozó gazdagok számára, a mellett felesleges is, mert sokkal jobb a gyermeket a közönséges asztalok mellett helyesen ülésre szoktatni, a mi nem lehetetlen; ugyanez áll a szintén otthoni íróasztalt képező Hermann-féle „universal Kinderschreibpult“-ról is, a mely annyiban jobb, hogy egyszerűbb olesőbb, és ülőhelye alacsonyabbá, vagy magasabbá tehető. Azt hiszem, nem jó a gyermeknevelés anyagi terheit és igényeit fokozni; ezek helyett jobb volna — kevesebb otthoni irást szabni a kisebb tanulókra.

Míg az eddig említett ülőhelyek a padnak félrevonulása által adnak helyet a felállásra, addig Elsaesser mannheimi pad-gyáros készítményei, melyek készítése nem kevésbé gondos és megnyerő, az asztallap egy részének felhajlítása által éri ezt el, a mihez különben az ülők hátrahajlása is járul; megjegyzem itt, hogy az asztallap megtörését, egy részlet sarkon forgóvá tételeit néhány évvel ezelőtt kiadott rendeletében a francia közokt. miniszter (akkor Ferry) egyenesen megtiltotta. Az asztal hajlása Elsaessernél a legjobb: Cohn kívánsága szerint 1:6—7; tehát pl. 40 ctm. széles asztal egyik széle mintegy 6 ctm-rel áll magasabban a másiknál, a tanuló fele lejtve. — Nem hiányzott az ismert Kunze-féle pad s ennek Paul mérnök által eszközölt módosítása, a bécsi pad sem, melynek ülőhelye nem mozog, hanem asztallapja feltolható; kissé bonyolult

szerkezete miatt nem minden fajta gyermekek közt volna ajánlható. — Érdekes gondolat a dr. Hippauf iskolai felügyelőé, kinek padja egész hosszában vas sineken előre és hátra tolható, a mely szerkezet régi padokon is alkalmazható s épen ezért az 1879-ben Boroszlóban tartott sziléziai tanítógyűléstől általános használatra ajánlatott. — A Vandenesch-féle „forgó ülőhely“ inkább különössége, mint czélszerűsége által tűnik fel; függélyes tengely körül igen könnyen forgó kerek széke van minden tanulónak melynek forrgás-pontja a szélén levén, ha fel akar állani a tanuló, hátra löki a széket; belátható hogy igen sok helyet foglal és sog izgést-mozgást okozhat a tanulók közt, kik mulatásból is forgatják rajta magokat. — Találtam állandó minus-padtávolu szerkezetet is; ez a Simmet-féle müncheni pad. Kétülésű padok, melyekből oldalt lép ki, felszólításkor, a tanuló.

Megemlítem itt az u. n. „egyenesen tartó“ és „íráskor támasztó“ eszközöket is; („Geradehalter“, és „Schreibstüntszen“.) E kiállításon legczélszerűbbnek találtam a Soennecken-féle támasztót, melynek állhoz támasztandó kitényérja és az asztal széléhez rugóval erősíthető szára van; az óta szerzője erős reklámet csinál mellette. Sokan elítélik az ily eszközöket, melyek czélja az, hogy a tanuló írás, olvasás közben ne fekhessék bele könyvébe, hanem a kellő távolságban végezze a szem munkáját; azt mondják ellenök, hogy csak a rosz ülőhelyek hiányait takargatják. Én azt hiszem, sok gyermek szokik hozzá a tulságosan közel nézéshez, kinek szeme alkotása megengedné, hogy távolabbról írjon és olvasson, e hozzászokás szemészileg és lélektanilag egyaránt érthető. Az ilyeneknél a támasztó határozottan jó szolgálatot tesz; igaz, hogy nem az olyan, mint a régi „myopodiorthoticon“, mert az a tanuló melléhez támaszkodott. Legjobb Soenneken áll-támasztója, mert hosszúsága is kellően megszabható.

Az ázsiai és afrikai népek vallása.*)

Az ázsiai és afrikai művelt népek vallásai — a zsidót kivéve — abban egyeznek, hogy mindegyik sokistenhivés (polytheismus) legalább eredetileg az volt s mindegyik természet imádásból fejlődött. De habár a rokon népek vallásrendszerében a közös elemek felfedezhetők, tovább fejlődésükben egészen eltérnek egymástól s a népek egyénisége szerint egyikben inkább az érzelem, vagy cselekvőség nyert kifejezést. Mindegyik magán viseli a népszellemének bélyegét, mindegyikben a nép erkölcsi eszménye nyert alakot. Ugyanez mondható a zsidók és klaszikus népek vallásáról.

A chinaiak népvallása samanizmus volt, imádták a természeti hatalmakat: napot, holdat, csillagos eget, földet, hegyet, folyót tengert. Ezt aztán három elvvé (tény) foglalták össze: a felséges ég (hvang-tian), a föld (ti) s az ember (dzsin) Kon-fu-cse (szül. 551-ben Kr. e.) e néphitből egy politikai-erkölcsi rendszert alkotott. Eszerint Fien (az ég) egyetlen istenünk, kit nem emberi, de szellemi alakban fogtak fel, mint mindent átható, lelkesítő ős erőt. A látható ég az isteni lényeg megjelenése, a mindent befoglaló,

*) Mutatvány a szerzőnek közelebb sajtó alá bocsátandó művelődés történetéből.

mindenütt jelenvaló, ki uralkodik a természet törvényeiben s az emberi élet változásaiban, jutalmazza a jót, bünteti a rosszat. Mint a családéletben a nő a férfihöz, úgy viszonylik a föld az éghez: második, alárendelt elv, anyja az egyes lényeknek. A megholtak lelkei az égbe mennek, honnan vissza is jöhetnek a földre s védszellemei lesznek utódaiknak. — Kon-fu-csével egyidejűleg élt egy más vallásalapító: Lao-cse, kinek vallása ascetikus (a testi örömöktől való visszatar-tózkodást tanító) irányu volt. Ennek követői aránylag csekély számmal vannak. Sok hívőre talált későbbben a buddhizmus is (foizmus). Kevésbé levén az érzelem, mint az értelem népe, a chinai vallási dolgokban mindig türelmes volt. Kon-fu-cse a legnagyobb tisztelettel szól Lao-cséről. Éppen így minden vallás gyakorlás meg van engedve az államtól, míg az az állami rendszert meg nem támadja. Vallásháborúkról, más vallásnak üldözéséről a chinai történelem mit sem tud.

Az indusok vallása hosszú fejlődést mutat. A Veda (tudás) vallásos költészetében, a megszemélyesített természeti erőknek még nincs határozott neve s az istennek rangfokozata később több változáson ment át. Az árja népek ősistenségének (Djauz, Divaspati, Jupiter-égi fény, égi atya) Indra neve meg van már az őskorban, valamint Varuna (a fényes égbolt) s ennek kíséretében Mitra (nyájas nappali fény) s a többi Aditják (örökkönélők) s Asurák (tisztá szellemek) a fehér lovakon járó ifjak, az Asvinek (a szürkület első sugarai.) Halálkor a test mint hamu viszszaadatik a földnek, de a megégéskor mint új aetheri test képződik újra s úgy emelkedik Varunához. E polytheizmus sokszor visszaesik a monotheizmusba. A költők énekeiben ez a négy egy isteni szellemnek (Visva carma- aki mindent magába foglal) mondatik; a Samaveda Brahmát a világ ősalapjának, egynek, élőnek, magátlélekzőnek nevezi. De Brahma, kiről előbb csak a bölcselők, költők beszélnek, jóval, később lett a vallási tudalom tárgyává s egy istenhit központjává. Indra alakja és neve átváltozik Rudrává (vilámszóró, félelmes) más vidéken Shivává (áldásthozó) s ez utóbbi neve lesz általános. Midőn a buddhizmus terjedni kezdett, a brahminok azzal akarták elejét venni, hogy e még határozatlan istenfogalmakat egységbe hozták. Viznu (a fényes szellem) lett a gondviselő a jogvédő, a bíró, az erkölcsi világrend képviselője, míg Shivanak a pusztítás, az enyészet szerepe jutott. Brahma az eredeti, a tisztá lényeg, minden dolgok oka és czélja; Viznu és Siva csak az ő különböző megjelenései (háromegység, Trimurti). E főistenek mellett egész serege van az alsóbb rendű isteneknek, szellemeknek az indusok mythológiájában, melyek alakjai sokszor emlékeztetnek a görögökére. Sarasvati- a bölcsesség, Laksmi a szerelem istennője) de azoknál phantastikusabbak.

Az indusok vallási szemlélődése sötét világ megvetéssé önkínzó vezekléssé változott a buddhizmusban. Ennek alapítója Ardha Chiddi vagy Sakjamuni (Sakja család sarja) egy királyfi (600. Kr. e.) ki husz éves korában elhatározta lemondani trónjáról s életét az emberek nyomorának enyhítésére fordítani s 20 évig mint koldus járt kelt Közép-Indiában. Nyugalomra szerinte csak a rosznak, a rosz előállításának s megsemmisítési útjának ismerete által juthatunk. Az élet, mely egy fellobbanó szikra, egy elhaló lantpengés, ezt nem adhatja meg; a folytonos keletkezés és

elmulás ez örvényében hurezoltatni csak kin a léleknek, hol az öröm mellett mindig ott leselkedik a fájdalom, — az üdv csak a tiszta örök, magában nyugvó létben lehet. Buddha-nak (a „felébresztett, a megvilágított“) — mint magát nevezte, vagy G o t a m á n a k (érzékiesség megölőjének) tehát tanácsa az, hogy tagadjuk meg vágyainkat, akaratunkat, érzésünket, mondjunk le a világról éljunk szegényül, ártatlanul. A gonoszt csak megbánás által győzhetjük le. A szellem végcélja, hová bűneihez mért vándorlás után a lélek eljut, a teljes elmulás (Nirvána).

E vallás erkölcsi jelentősége abban van, hogy az egész népre ki van terjesztve, kik mint egy szenvedő társaság tagjai szánalommal és könyörülettel tartoznak egymásnak s hogy nem a szertartások de a törvény betöltése üdvözít s még a jó cselekvésnél is inkább a hit és szeretet. Hibája e vallásnak, hogy a szeretet nem teszi cselekvővé. De így is jótékonyan hatott e vallás azon ázsiai országokban (India, China, Tibet) ahol elterjedt s még az állatok iránt is kiméletességet terjesztett. Buddha életét a monda csudákkal ruházta fel s természetfeletti származást tulajdonít neki (Maja-tól) Követőinek száma nagyobb, mint bármely más vallás híveivé.

A nyugot-ázsiai népeknek vallásán is érzett a fajvegyültség (turani, semi, chamita.) Megtaláljuk abban a chamiták érzékiességét s a semiek fanatismusát.*)

*) De nem hiányzottak a mesopotámiai népeknek ugy vallásában, mint műveltségük egyéb ágaiban a turani elemek sem. E föld legrégebb lakói bizonyosan a mongol népfajhoz tartozó turániak, vagy akkadok (Sumeriek) voltak s ők építhették Babilont (Bab-llu- Istennek kapuja.) Az assyrok sőt a médek, persák vallásában található manes-cultus (ősök, holtak lelkeinek imádása) a mongolok azon általános hitével állott összefüggésben, hogy a lélek saját állományával bir. Szintén akkadi eredetű a csillagok imádása. Az akkadok hite szerint az egész világ, minden teremtmény szellemektől van meglelkesítve, kik közt legfőbb Anna (An) vagy A m o. Ennek ellenében van Mulga a földalatti világ istene, kinek fia N i n d e r vagy N i n i b az éj s napot személyesíti, egyszersmind hadisten. A régebben szintén a levegőet jelentő H e a utóbb a nedvesség istene lett s neje D e r k i n a (a föld). A sok alsóbb rendű szellemek közt nevezetesebbek: U r u k i vagy A k u (a hold istene, a föld s a szerves lények védője) U d (napisten) I m vagy J o (szélisten) A m a r U s u k i (napfény, közbenjáró az ég és az emberek közt). Ez lett aztán Babylon főistene: M a r a d u k (Marduk, Merodach) valamint az akkad S u k a s az ő I s t a r - j u k s ugyan egy a délarab Ashterral az egyiptomi Hashorral, a görög Aphroditével). N i r g a l, ki előbb az alvilág istene volt, utóbb hadistenné lett. Az akkedok lehettek azok, kik az assyrokknál és babyloniaknál az egyszerű természeti mythosukat epikai költeményekké alakították, kik a mesopotamiaknál később is a papi és tudós osztályt képezték. (Lásd G. Dierck. Eutwicklungsg. des Geistes der Menschheit? Semiten.)

Ezzel olvadt össze később a semiek vallásos nézete. A különböző arab törzsek vallása egyezett a nap és hold (Stram, Allas vagy Al Uzza) tiszteletében. A napot nevezték I l a h - n a k is, a holdnak igen sok neve volt, melyekből aztán később külön istenek nevei lettek. (Ilah-nak felel meg más sémi népeknél El, Il, Ilu.) A nap és hold mellett tiszteltettek még a pléjadok (Turaja) sőt a kövek, hegyek és a fák is. A chald-babylon — assyriai vallás a csillagimádás bélyegét viseli magán. De mert minden tartomány-nak s városnak külön isten köre volt, a nép egybeolvadásával az istenek száma nagyon elszaporodott. Később a nagyobb istenek száma 12-re olvadt (szent szám). De mint Egyiptomban, itt is meglehet az istenek rendszerében h á r m a s s á g o k a t különböztetni. Mindenik istennek megvolt szent száma és saját symboluma. Legfőbb istenség volt e t m u (az ég istene; száma 60) s neje Anatu (az irani Anahit.) Ez eredetileg a föld

Bel, az égi isten, a fény, őt személyesíti a legszélső bolygó a Saturnus, mellette van Mylitta (a földi természetistennő) kit a hold személyesít meg. kinek zöld berkekben, hős forrás mellett áldoztak. Bel volt az assyrok fő istene is (bibliai neve Nisrok, Nissarak- Assyria védura) de voltak még kivülte többen: Beltis a hadisten (nőalakja Juhtar) Aschera (szarvakkal) holdistennő, Derketó az ő Mylittájok, Dagon halember a vizek istene. — A syriai, phöniciái s kisázsiai semitáknál az istenek mellett előfordulnak még a rombolás, szellemei. Moloch (eredetileg királyt jelentett) a rettenetes égi hatalom, kinek áldozatra van szüksége, hogy kegyeletes legyen (legkedvesebb előtte az emberáldozat) jelvénye az emésztő tűz, bálványképe a bika, vagy ember bikafővel. A Molochnak megfelelő égi istennő Astarte, a pusztító hadak istennője (tehénfejű, vagy sarlóval fejű). Ennek tiszteletére leányokat égettek. Ünnepein az örvényező papok megcsonkították magukat, női ruhába öltöztek. A tyrusi Moloch neve Melkarth Baal s a Taurus vidéki semiták Astartéja Ma, a phrygiaiaké Kibele. (Később átment a görögökhöz is) kicsapongásokkal ünnepelték. A természet őszi halálát s tavaszi feltámadását szintén mindenütt ünnepelték. Legféltelenebb kitürésével a fájdalomnak és örömmel a gibbiták, mint az Adonis szét tépetését s feltámadását. (Adonis, adinai héberül ur.)

Középkolai tanterv.

I. Vallástan.

A vallástani oktatás célja: a növendékeket a vallásra, egyházra és annak intézményeire vonatkozó ismeretek közlése s a vallásos érzelmeknek egyházunk alapelvei szerint, a szentírás mint Isten ígéje alapján, folytonos élesztgetés és ápolás által oda képezni, hogy magukat az egyházi élet egész mezején alaposan tájékozni képesek legyenek, szívökben a vallás és egyház iránti hűszeretet állandóan meghonosuljon, s erkölcsiségök, lelkületök s általában egész jellemök ref. vallásunk értelmé szerint idomuljon.

Előadatik 8 osztályon keresztül, hetenként 2 órán.

I. osztály: A biblia ó-szövetségi részének ismertetése, a legszükségesebb bibliai régiségtani s földrajzi ismeretekkel összekötve. A szebb zsoltárok szövegének és dallamának betanítása.

II. osztály: A biblia új-szövetségi részének ismertetése, a legszükségesebb régiségtani s földrajzi ismeretekkel összekötve. Főszűly helyezendő a megváltónak az evangéliumokból összeállítható élettörténeteinek, hegyi beszédének, példabeszédeinek megismertetésére. Alkalmilag megtanítan-

anyagja, a chaos, majd az istenanya, az égi királynő. Annak van szentelve a Jupiter, Anatumnak a Vénus csillag, mely mint regghajnali csillag Ister, mint esthajnali csillag Biliti, Hea vagy Oannes az aki mint közbenjáró kétszer jelent meg e világon s az embereket nyelvre, vallásra, tudományokra, művészetekre, földmívelésre, iparra s polgári intézményekre tanította. Egy másik istenkört képeztek Samas a nap, Sin a hold, Bin a vihar istene. Továbbá a planeták istenei: Nobus a Mercur (bölcsesség tanítója) Adar Saturnusé, (a tűz istene) Nirgal a Marsé. — Ez istenkör főalakjait találjuk meg különböző sémi népeknél, bár néha más név alatt s módosult felfogással. Így később Babylonban a fő istent.

dók a szebb és kiválóbb énekek, különösen az ünnepi dicsőretek szövegei és dallamai.

III. osztály: Keresztyén hit- és erkölcsstan együttesen, bibliai alapon.

IV. osztály: Keresztyén hit- és erkölcsstan folytatva. A második félévben confirmációra előkészítés is.

V. osztály: Keresztyén egyháztörténelem.

VI. osztály: A symbolicus könyvek ismertetése, főleg a ref. egyház symbolicus könyvei s azok alapján a ref. egyház hitrendszere.

VII. osztály: Összehasonlító vallásstan.

VIII. osztály: Magyar protestáns egyháztörténelem, tekintettel a protestáns egyház jogi fejlődésére.

II. Magyar nyelv és irodalom.

Célja: hogy a növendék e nyelvet mint anyanyelvét gondolatainak és érzelmeinek szó- és írásbeli szabatos kifejezésére használni tudja; ezenfelül, hogy a magyar irodalom termékeinek ismeretébe bevezetessék s az azokban nyilvánuló nemzeti szellem megértésére és elsajátítására, valamint annak becsülésére előkészítettessék s hazaszeretetre buzditassék.

Beosztása:

I. Osztály, hetenként 4 órán.

a) Olvasmányok. Prózái és költői darabok az elbeszélő és leíró nemből, tárgyaik a népmonda, történet és néprajz köréből véve. Értelmes olvasás; az olvasottak megmagyarázása és élőszóval való előadása. Versek betanulása és elmondása.

b) Nyelvtan. Egyszerű és bővített mondat. Fő- és mellékmondat. Az alaktan mondattani alapon. Hangtan. Szóképés.

c) Fogalmazás. Hetenként felváltva egy iskolai vagy házi dolgozat, felolvasás és kellő megmagyarázás után. Az írásbeli dolgozatoknál főszóval fektetendő a helyes írási és nyelvtani szabályok begyakorlására.

II. Osztály, hetenként 4 órán.

a) Olvasmányok és azok felhasználása úgy, mint az I-ső osztályban.

b) Nyelvtan. Összetett mondatok. Egymás mellé és alárendelt mondatok. Szóképés. Rokon értelmű szók.

c) Fogalmazás, mint az első osztályban.

III. Osztály, hetenként 3 órán.

a) Olvasmányok. Prózái és költői darabok. A prózából különösen kitűnő férfiak élet- és jellemrajzai a magyar történetből véve. A költői nemből kiválólag elbeszélések. Versek betanulása és elszavalása.

b) Nyelvtan. Az alaktan rendszeres áttekintése után a mondatban részletes tárgyalása.

c) Fogalmazás. Hetenként felváltva egy iskolai vagy házi dolgozat, mely már az iskolában felolvasottak utánzásán s a nyelvtani szabályok begyakorlásán kívül, az olvasmányok kivonatolására is kiterjed, hogy a tanuló a mások gondolatmenetének felismerésére és némileg a mű szerkezetének megértésére vezetessék.

IV. Osztály, hetenként 3 órán.

a) Olvasmányok és azok felhasználása, mint a III-ik osztályban.

b) Rövid irálytan. Az egyszerű és szép irály kellei jellemző példákból kiindulva. A költemény külalakjának megismertetése. A költői és prózai irály különbsége. Némely könnyebb és életben előforduló ügyiratok szerkesztése.

c) Fogalmazás. Hetenként felváltva egy iskolai vagy házi dolgozat, mely már a III-ik osztályra szabottakon felül leírások, elbeszélések és elmélkedés-félék írására is kiterjed, mindig az olvasmány vagy tanulmány alapján előleges magyarázat után. A költői és prózai irály különbségének felismerése és mintegy szemléltetése végett, költeményeknek prózára való átalakítása.

V. Osztály, hetenként 3 órán.

a) Olvasmányok. Lyrai darabok, mesék, románczok, balladák, kisebb epikai költemények. Ezek alkalmából a szerkezet törvényei. Kitűnő darabok betanulása és elszavalása.

b) Szónoklattan. A szónoki műfajok ismertetése. Felalálás, elrendezés és előadás. A szónoki irály kellei.

c) Fogalmazás. Két hetenként egy iskolai vagy házi dolgozat, kapcsolatban az olvasmányokkal és tanulmányokkal, az önállóságnak bizonyos mértékét igénybe véve.

VI. Osztály, hetenként 3 órán.

a) Olvasmány. A költői irodalomból nagyobb költői műfajok, mint epos, regény, dráma. A szerkezet megértése.

b) Költészettan. (Poetica.) A költői műfajok elmélete. A mintául vett művek elemzése,

c) Fogalmazás mint az V. osztályban.

VII. Osztály, hetenként 3 órán,

a) Irodalomtörténet 1772-ig. Az egyes korszak műveltségi viszonyai rövid vázlatban. Nyelvünk történetének a különböző korbéli nyelvelmékekre fektetett rövid ismertetése. A XVI. és XVII. század vallástudományi és költői irodalma részletesebben, a főbb irányok és azok képviselői szerint csoportosítva.

b) Fogalmazás. Három hetenként felváltva egy iskolai vagy házi dolgozat, kapcsolatban az olvasmányokkal és tanulmányokkal, az önállóságnak bizonyos mértékét igénybe véve.

VIII. Osztály, hetenként 3 órán.

a) Irodalomtörténet. Legújabb kor. A nevezetesebb irodalmi jelenségek és irányok ismertetése, a kiválóbb egyéniségek (költők, szónokok, történetírók) körül csoportosítva. Itt már magokat az írókat kell az ifjak kezébe adni és bevezetni azok tanulmányozásába.

b) Fogalmazás, mint a VII. osztályban.

(Folyt. köv.)

Könyvismertetés.

(Bevezetés az összehasonlító nyelvtanba, különös tekintettel a classicus nyelvekre. E. Egger nyomán. Dolgozta Bartal Antal. Budapest. Eggenberger-féle könyvkereskedés. A philologiai társaság I. kiadványa.*)

A mióta Hunfalvy P., Riedl Szende, Ballagi M., Budenz és velök még számos kitünő nyelvudósaink az összehasonlító árja nyelvudományról követett modor megfigyelése által magyar nyelvészetünkben a bölcselmi irányt az összehasonlítóval kiszorították s a magyar tudományos nyelvészkedést tovább fejlesztették: egyszermind érdeket költöttek az árja nyelvudomány iránt is, s munkásságok különösen a classicusokat kedvelők, vagy azokkal ex professo foglalkozók közül többeket ösztönzött arra, hogy a nyelvudomány ezen ága meghonosíttassék, terjesztessék és ápolttassék. Az indogermán hasonlító nyelvészet köréből lassankint most isk. programmokban, majd folyóiratokban szétszórtan számos értekezés jelent meg; de a rendszeres s öntudatos művelés csak a 60-as évek elején Szénásival, a korán elhalt tudós s jeles tanfőfiúval kezdődik.

Szénásinak nagy érdeme, hogy mint tanfőfiú, munkálkodása központjául az iskolát választá s a class. phil. tanítás sikertelensége által indítatva philologiai kutatásainak kétségbe nem vonható eredményeivel a class. nyelvtanítás megváltoztatását, vagy legalább javítását vette célba. A latin dialectusokról, név- és igeragozásról, orthographiáról és szónyomozásról stb. írt értekezéseivel a régi nyelvtanok alapját ásta alá, új talajt készítve az összehasonlító nyelvudományra alapított kézikönyveknek.

A czél, a phil. tanításnak az összehasonlító nyelvészet alapján való reformálása nincs ugyan még ma sem elérve, — rövid 10—15 évi munka ezt nem is eszközölheti; de folyton javul a talaj, növekedik a hivatott munkások száma s az ifjú „Philologiai társaság“, mely első sorban a class. phil. tanulmányok növelését tűzte zászlójára, s e szakból toborzá tagjainak tulnyomó számát, az összehasonlító árja nyelvudomány meghonosításán és terjesztésén buzgón fáradozva a class. nyelvek tanításának javulására is reményt nyújt. — Hogy e derék társaság első sorban is a valódi szükségletet óhajtja kielégíteni s — nagyon helyesen — tájékozóról gondoskodik: azt eléggé bizonyítja első kiadványa a fent közölt című mű, mely valóban hézagpótló munka, mint ilyen sok kiváló jelessége miatt megérdemli, hogy, habár megjelenése óta már több oldalról részesült méltatásban; mindamelllett mi is felhívjuk rá e lapok olvasóinak figyelmét, különösbbe kiemelve azon adatait, melyeknek a nyelvi oktatás átalakításában kiválóbb szerepök van.

A phil. társulat első kiadványán örömmel látjuk Bartal A. nevét. — Ő Szénásy közvetlen utóda, ki hasonlóképen

*) Közöljük t. tanártársunk ez ismertetését némi csekély módosítással. Mivel azonban a t. tanár ur maga mondja, hogy munkája nem bírálat, hanem csak ismertetés akart lenni s nem is felel meg arra a kérdésre, mikép adta vissza a fordító az eredetit, jól fogta-e fel s kellően módosította, vagy értelmezte, vagy bővítette-e? (mert bővítette és módosította is), lapunk közelebbi számában közölni fogunk egy más dolgozótársunktól némely ide vonatkozó megjegyzéseket. Szerkesztő.

élte feladatául tűzte ki az árja nyelvudomány meghonosítását s a philologiai oktatásnak ez alapra helyezése által e tudományok az étellel való összeköttetését. — Munkássága öntudatos és rendszeres módon szolgáltatja azon előfelteteleket, melyeknek előleges ismerése nélkül a phil. oktatást ez alapon vezetni nehéz, vagy, ha könnyű sok tapogatózás, számtalan botlás után lesz azzá. — Most a class. phil. összes magyar termékeit kutatja össze, hogy megtudjuk, mit csináltak eddig nálunk e téren? s mi a teendőnk jövőre? majd jó classicus szöveget nyújt magyarázatok kíséretében, ismét ad lat. — gör. hangtant s ily alapra fektetett alak- és mondattant, közben — közben gondoskodik a class. régiségek teréről, külföldi művek átültetéséről s az előttünk fekvő műben pedig utbaigazítást szolgáltat az összehasonlító nyelvészetet tanulóknak. Bartal e műve eredetiségre nem tart igényt, ő csak átdolgozó s e tekintetben kiváló érdeme, hogy viszonyainkat tekintetbe véve a sok közül a keveset, de minden lapján érdekes és tanulságos adatokat magában foglaló művet, ki tudta választani. — A magyar nyelv tényeire való utalással nagyban elősegítő könyve megértését s a végén tett jegyzetekkel pedig a legjobb példát mutatja a tudományos kutatás módszerére.

A könyv berendezéséről általánosságban szólva elmondhatjuk, hogy az összehasonlító nyelvudomány művelésének pontos meghatározásán kezdve nincs oly nyelvtani tény, vagy alapfogalom, mely találó görög, latin, vagy francia példákön röviden, de kellő szabatosággal és világossággal ki ne fejtetnék. — S épen ez, az, a mire az iskolai class. tanítás szempontjából ez átmeneti korszakban szükségünk van és lesz mindaddig, míg a nyelvtani tények és alapfogalmak meghatározásában tanároknál és tankönyveinkben zürzavar uralkodik. — Ha haszonnal fogják forgatni e művet, akár a class., akár a modern philológiára készülő tanár jelöltjeink, derekas előkészületet s alapot nyervén belőle s megkiméltetvén általa a pálya kezdetén nehéz s talán az idegen nyelvek hiányos értése miatt lehetetlen kutatástól: nem kevesebb eredménnyel alkalmazhatjuk ennek adatait mi a Szénásy, Bartal, Békési, Curtius s Polgár féle tankönyveket használó tanárok, kik közül vagy édeskevésnek jutott a szerencse a költséges alapvető művek megszerzésével jutni az alapismeretekhez, vagy eljárván felettök az invidaaetas, az avval járó gond a buvárkodásnak s lelkesedésnek is szárnyát szegte.

Mínthogy továbbá a tankönyvek didaktikai módszere a tudományos módszerrel rendesen szoros összefüggésben áll: nem egyszer okozhat tévedést amannak alkalmazása ennek ismerete nélkül épen a tudomány rovására. Hogy szembetűnő példával éljünk, könnyen mellőzik a latinban, még inkább a görögben a hangsúlyozás tanítását, elannyira, hogy a többi jelek elmulasztásával a hehezítés jelzése is elmarad, pedig mily pontos szerepe van az összehasonlító nyelvudományban a hangsúlyozásnak a görög és latinból eredt újabb nyelvek keletkezésében! — Jól tudjuk, hogy a holt nyelvek tanulásánál maga a nyelv elsajátítása s a classicus szellem felfogása a fődolog, de ha e czél mellett csekély fáradsággal s hozzá a tudomány pozitív hasznára (? szerk.) miről e mű tanuskodik, (l. 13. lap.), amaz is keresztül vihető, miért azt mellőzni?

De térjünk vissza magához a műhöz, tartalma ismer-

tesésének fonalán úgy is lesz alkalmunk az ily visszasságok említésére.

A bevezetés a különböző nyelvtanok értelmes defini-tiója után meghatározza az összehasonlító nyelvészet lénye-gét, kiemelve jelentőségét a grammatikai tanítás rendszeré-nek s a népek történelmének és irodalmának felderítésére; ismerteti az összehasonlításnál követendő eljárást, mely a nyelvek tényleges jelen állapotából indulva ki pontos meg-figyelés alapján állítja össze a nyelvtani törvényeket; végül számos rokon nyelv szavainak egybevetésével osztályozza az indo germán nyelveket.

E rövid tanulságos bevezetés után XXI. fejezetben tárgyalva van az összes összehasonlító grammatikai rendszer. Az I. és II. fejezet szól a betűkről és szótagokról példakon vezetve le és határozva meg azon számtalan változásokat accentus, quantitas, hehezet stb. melyeknek a kiejtésben alá vannak vetve, s melyeket, — mint fentebb említém, — némelyek a gyakorlati oktatásban a tudomány rovására oly hibásan mellőznek. A III. fejezetben az élő s írott nyelv viszonya, az orthographia és a pontozás tárgyalatik. Az ezt követő két fejezet érdekes fejtegetése a szónak, a szóele-meknek és a szóösszetételnek. Szerző az etymologiai kuta-tásokban fontos szerepet tulajdonít a szót alkotó elemek szemeltartásának, újabb nyelvkönyveinkben is gyök, tő, képző, végzet és jellegesítő illő helyeken elég figyelemmel tárgyalatnak. Ámde a gyakorlat tapasztalatunk szerint némely intézetekben elhagyja, főleg, hol régi alapon tani-tanak, különösen így áll ez a képzőkkel. Pedig a szó elemei-nek érzékeltetése a szó alakjainak felismerésére s jelentésé-nek eltalálására könnyebben s egyszerűbben rávezeti a tanulót, mint a nagy és fárasztó magolással elsajátított para-digmák, melyeket, új- meg- új esetben a gyermeknek nehéz alkalmazni. Nem e paradigmák begyakorlása ellen akarunk szólalni, csak azt óhajtjuk, hogy az a szóelemek érzékelté-tése után öntudatosan következzenek. Így válik lehetővé a grammatikai tanítás fokán elkerülhetlenül szükséges tő és képző szerint való, tehát etymologiai szócsoportosítás. A görög u. n. rendhagyó igék tanulása is könnyebb lesz, ha a helyes szó analysis alapján kibontjuk a növendék előtt a szin-leg elváltozott u. n. rendhagyó alakokat.

E kitérés után térjünk a könyv VI. fejezetéhez, mely a mondatról szól s kapcsolatosan ismerkedjünk meg a XVIII. logikai analysis és a XIX. analysisről szóló fejezetekkel. E fejezetek szorosan összefüggnek egymással s az iskolai u. n. mondat elemzés szempontjából mind a három különösen megérdemli figyelmünket.

A VI-ikban a mondat és főrészeinek meghatározása után azon eredményre jut a szerző, hogy „az ige alkotja magában véve a mondatot; a többi mind csak meghatáro-zás.“ Ebből önként következik, hogy tanításban a latin és görög mondat analysisét legcélszerűbb mindenkor a phrasis igéjével kezdeni, s aztán ezzel kérdezve a többi meghatáro-zásokat mondatbeli szerepük szerint csoportosítani. — Ke-vésbé célravezető, mert nem mindig ismerhető fel az alakok hasonlósága miatt, az alanyval kezdés; hibás, mert nem természetes és sok fáradsággal járó végre a még sok helyt-dívó elemzés azon módja, mely az adott mondat első sza-vából indul ki s az eredeti sorrend szerint végig taglalja s hozzá még a syntactical tanítás fokán is 3-ik és 4-ik osztályban! — mert ilyet is tapasztaltunk — a pusztá gram-

matikai analysisen kezd s „a pater, patris, masculinum áll a genitivusban“ stb.-féle untató s z a j k ó z á s t minden újabb előforduló mondat minden szaván végig kizozza. Az ilyen eljárás az inversios latin mondat önálló elemzésé-re s fordítására soha se fogja a növendéket rávezetni s né-zetünk szerint az e fajta módszer nem kis mértékben oka an-nak az ügye fogyottságnak, hogy VII, VIII. osztályu tanuló az ismeretlen latin mondat láttára zavarba jön, logikailag ren-dezni nem tudván, azt se tudja hol kezdje meg a fordítást. — Az előttünk fekvő mű logikai és grammatikai analy-sisről szóló fejtegetéseinek alkalmazása tapasztalatunk sze-rint sokat segít e bajon, s az oly eljárással a latin szók maguktól magyarázatot lelnek s a növendék könnyen eliga-zodik a legszövevényesebb mondaton is.

Könyvünkben a VII. fejezet a beszédrészekről nyújt történeti elmélkedést, azok eredetét és felosztását ismerteti; a VIII. a neveknek van szentelve bőven fejtegetve azok változásait és szerepüket; a IX. ugyanezt teszi a névmá-sokkal és a névelővel, míg a X. a viszonszókat fejtegeti.

Az igékről szóló XI. fejezet egyik legtanulságosabb részlete a műnek. Az ige természete, különfélesége módo-sulásainak ismertetése a class. nyelveket illetőleg alig volt még nálunk világosabban kifejtve s a tanítás szempontjából csak kívánatos volna. ha a tankönyveinek úgy általában, mint különösen az igitanban e munka szabatos és a nyelv-tani tényeknek teljesen megfelelő műszavait vennék át. Bi-zonyynyal megszűnnék sok zavar és bizonytalanság, mely ma egy ugyanazon műszó különféle elnevezése miatt növendé-keinket fogva tartja.

A XII. fejezetben a kötőszócska és viszonya az igerago-záshoz a XIII-ban a határozó, indulatszó s a határozó viszonya a melléknévhez és a viszonszóhoz van tárgyalva.

A XIV. fejezet czime: A fokozás általában. A beszéd-nek mily részei fokozhatók, a fokozáshoz számítván a ki-csinyítő szókat is, minthogy a közné, vagy melléknév által kifejezett tulajdonság alacsonyabb fokát jelölik. A XV. fejezet a syntaxisról szólván felosztja azt függését megegye-zés syntaxisára s találó példákon világítja meg a közönsé-ges és a szónoki constructió közt a különbséget. — A beszéd-részek tárgyalatát eredetök, jelentésük, változásaik, sze-repük és elhelyezésük szerint ezzel bevégezvén a XVI. fejezet a classicus nyelvek grammatikai formáira tesz vissza-pillantást, vizsgálom eltéréseket egymástól s ezen eltérés befolyását az illető nyelv sajátos szófüzési szabályaira. — A XVII., XVIII. és XIX. fejezetek tartalmát a VI-ikkal kapcsolatosan érintök. A XX. fejezet a homonymák és synonymákról a XXI. az etimológiáról szól, részletesen fej-tegetve ennek történetét és hasznát a latin és görög szók eredetének kutatásában s közölve a francia nyelvre alkai-mazott legfotósabb etymologiai elveket.

Ime e XXI. fejezetben van tehát beszorítva az össze-hasonlító grammatika egész rendszere; mert az utolsó két fejezet csak az összehasonlítások eredményének összefög-lalása, egyik a XXII azon fővonásoké, melyekben a görög grammatika a latinhoz hasonlít, a XXIII. pedig azon fővoná-soké, melyekben a görög és latin a francia grammatikától eltér.

E dus s tanulságos tartalom mellett emelt e munka becsét a könnyed előadás, a világosság és érthetőség s a jó magyarosság úgy, hogy nem nyelvészek is érdekel és ked-

vel fordítják. Irányánál fogva pedig más midőn úgy az állami, mint felekezeti főhatóságaink megállapított tanterve s utasításai folytán nyelvtani kézikönyveink prot. iskoláinkban is a tudomány kívánalmi szerint változtatandók ez átalakításnál nem csekély szerepre van hivatva. Mi e szempontból csak ismertetni s nem bírálni akarunk, s örülünk, ha mindenütt, a hol szükség van rá, s figyelmet kelt s óhajtjuk, hogy utbaigazításai a tanításnak hasznára legyenek.

Sinka Sándor.

T Á R C Z A.

Nála és Damajánti.

— Epizód a Mahábháratában. —

X. Ének.

„Mint atyádé az ország,
Ugy enyém is — ezt nem kétlem . .
De nyomorban menni hozzá . . .
Nem megyek! nem semmiképen!

Mentem egykor boldogan, mint
Örömednek növelője —
Menjek-e most koldusan, mint
Gyötrelmek növelője?“

Igy beszélte Nál király ezt
Damajántnak többször ismét
Vigasztalva gyöngé párját,
Fél palásttal fődve testét.

Egy köpenybe burkolózva,
Erre-arra jártak-keltek,
Étlen, szomjan, sáppadozva
Végre egy kunyhóra leltek.

A kunyhóba hogy beértek
Nisadáknak fejedelme
Damajánttal szép nejével,
Lehevert a pusztá földre.

Ugy ruhátlan, nyoszolyátlan
Porral, sárral befödöttön
Csakhamar elszenderült Nál
Ott az isten-adta földön.

A szépséges Damajántin
Szinte erőt vett az álom.
Ott aludt a bánat karján,
A legjobb nő a világon.

De mig Damajánti szunnyadt,
Nál fölérzett — óh Felségem!
Lelke kinban sajgott, rengett,
Nem alhatik úgy mint régen!

Elgondolja trónja vesztét,
Baráti elpártolását,
Mély vadonban bujdosását . . .
Ilyen gondok környékezték:

„Mi lesz velem ha megteszem?
Mi lesz velem ha nem teszem?
Nem volna-e jobb meghalni,
Embert, but, bajt mind elhagyni?“

Ez itt, kinek esküm adtam,
Mennyi kint lát én miattam!
Nélkülem tán ugy lehetne —
Övéihez elmehetne!

Ha velem jár — semmi kétség —
Vár rá sok kin, szenvedés még!
Hogyha elhagyom, ki tudja?
Tán öröme viszi utja!

Meggondolta ezt nem egyszer,
Megforgatta száz ezerszer!
Csak azt hitte: jobb elhagyni —
Boldog lesz még Damajánti.

Mert az uton baj nem éri,
Tiszta lelke őt megőrzi!
Oly dicső, oly szende, szép, jó,
Hű, szelid . . . jobb sorsra méltó!

Hánykolódott így sokáig;
Bánta-szánta Damajántit,
Hajh! de Káli lakta lelkét
El kell hagyni szép szerelmét!

Látva, hogy ő van ruhátlan
S neje alszik egy palástban,
Gondolá, hogy elmetéli;
Elég lesz a fele néki!

„Óh de miként, hogyan szeljem?
Kedvesem hogy fel ne keljen?
Igy borongva király Nála,
A kis kunyhót körül járta.

A mint járdal jobbra balra,
Nézel erre, nézel arra:
A kunyhónál ott közelben
Kardpengét lel hüvelyetlen.

A ruhát elmetszi azzal,
Felöltözi lopva, halkkal
S alvó nejét oda hagyva,
Bomlott észszel tova nyargal.

Majd változott szenvedélylyel
A kunyhóhoz vissza lépdél;
Nézte hosszan Damajántit . . .
Szeme megsirt . . . sirt sokáig.

„Kit a fuvó szél se bántott,
Kit a napsugár se látott,
Alszik itt a ronda földön,
Gyámol nélkül elgyötörtön!

Én kaczagó, szende szentem!
Hogy szunnyad itt félrongy mezben!
Mint a bolond, a szépséges!
Mi vár rá, ha majd fölérzem?

Hogy bolyong egyedül árván,
Irtózatot erdőt járván,
Hol csak tigris lakja fészket,
Kigyó s fenevad tenyészik!

Óh dicső lény, óvjanak hát
Az Áditják,¹⁾ Vaszuk,¹⁾ Rudrák,¹⁾
A két Ásvin²⁾ s a Marut had²⁾
Szép erényed védje utad!“

¹⁾ Áditják, Vaszuk, Rudrák, mind jó istenségek.

²⁾ Az Ásvin-ikrek az istenek orvosai. A Marutok a szél istenei.

Igy esd a gyönyörű nőért,
Ott a földön heverőért
S eszét vesztve Káli által,
Elfut örült rohanással.

Elment . . . s megtért Nala újra,
Elment, de itt vala újra ;
Többször Káli tova üzte,
De szerelme oda füzte.

Szive kettős tűz között reng,
Két irányba verve töpreng,
Mint az inga tova-vissza
Kunyhóhoz, majd tova inga.

Végre Káli győzött rajta,
Mint az örült elrohanva
Sirva bögve elhagyá hát,
Életének gyöngye párját.

Elkárhozott kósza lelke
Üzte s csak azt mérlegelte,
Annak képe ég agyában,
A kit ott hagyott magában.

XI. Ének.

Nál tova tünt mint egy örült ;
Damajánti is felüdült ;
Ébredéz és összerezzen
Ott a kihalt rengetegben.

Nézi férjét . . . nincs közelbe . . .
Sejtelemtől, kintől lepve,
Reszkető hangon kiáltoz
Mindenfele Nál királyhoz :

„Férjem, uram ! óh királyom !
Hova lettél védőm, gyámom . . . ?
Jaj ! végem van menthetetlen
Meghalok én félelemben !

Nem vagy-e most tiszted értő ?
Igazmondó, gyöngye védő !
Nem te mondád : így lesz, így kell !
S most az alvót hagyod itt el ?

Hogy hagyod el hitvestársad,
Ki oly hű, oly jó irántad,
Ki egy szóval sem is sértett !
. . . Más valaki bántott téged !

Szavadat így kell megállnod ?
Fogadalmad eddig állott ?
A mit tettél nekem régen,
Istenek jelenlétében ?

Látom, nem hal meg az ember,
Mig a percz, mit a sors rendel,
Nem jön ; jaj, hogy elhagyva itt
Élek csak egy pillanatig.

Elég, sőt sok már a tréfa ;
Emberek nagy fejedelme,
Ellenség nagy veszedelme,
‘Félek én itt, jöjj eléem na !

Látlak is már ! igen, ott vagy !
Látlak Nala, hiszen ott vagy !
Oda buvtál a csalitba,
Mért nem felelsz szavaimra ?

Ez nem illik, nem bizonynyal,
Csufság, hogy én bánatommal

Sirok itt nagy félelemben,
S nem jössz vigasztalni engem !

Pedig nem is magam szánom,
Sem mást senkit e világon . . .
De mi sorsod lesz magadnak ?
Téged Nál, téged siratlak !

Óh hogy élsz itt elhagyottan,
Kintől, gondtól zaklatottan !
Este ülsz a fák tövében
Keresel, de nem lelsz éngem !“

Azután mély bútól tépve,
Kín tüzeben mintegy égve
Futkos erre, futkos arra,
Sirva, ríva, jobbra, balra.

Most felugrik fájdalomban,
Majd erőtlen földre dobban.
Itt elájul félelemben,
Ott zokog, sir véghetetlen !

Nagy keserve legmagossán,
Sűrű sóhaj közt zokogván,
Sirva gondol Nál királyra
S ily panasz jön ajakára :

„Kinek átka Nál királyt ily
Fájdalomba, buba verte :
Szálljon arra százszorozva
Mind a kettőnknek keserve.

Ki a tiszta lelkű Nált ily
Aljas tette ösztönözte :
Lásson ennél még nagyobb kint,
Sohse leljen ép öröme !“

Igy jajongott, átkozódott,
Felesége szegény Nálnak,
Férjét sirva a vadonban,
Hol csak szörny-vadak tanyáznak.

Mint eszelős felvisongott
Rhima lánya újra s újra :
„Jaj király !“ jaj ! így kiálta
Többször erre arra futva.

Mig így vijjog, nyög felettébb ;
Ijedező bus sirálykép —
Férjét nézi, kérdi újra,
Tört panaszát fujja, fujja,

Bhima lányát, hogy ott futkos —
. . . Épen közelébe jut most . . .
Egy nagy kigyó észrevétlen,
Megragadja hevenyében.

S még kigyótól átcsavarva
Fájdalomtól átnyilalva
Sem siránkozik magáért,
Egy siralma van Naláért.

„Gyámom ! jaj fogságba estem ;
Kigyó martalékja lettem !
Itt e rémes bus vadonban
Menteni nem jössz sehonnan ?

Oh mi gyász ér majd, ha vissza
Emlékszel Damajántidra,
Majd ha szerte foszlik átkod,
Visszanyersz észt és országot.
Majd ha fáradtan, ehülten,
Földre lankadsz kimerülten,

vel fordítják. Irányánál fogva pedig más midőn úgy az állami, mint felekezeti főhatóságaink megállapított tanterve s utasításaik folytán nyelvtani kézikönyveink prot. iskoláinkban is a tudomány kivánalmi szerint változtatandók ez átalakításnál nem csekély szerepre van hivatva. Mi e szempontból csak ismertetni s nem bírálni akarunk, s örülünk, ha mindenütt, a hol szükség van rá, s figyelmet kelt s óhajtjuk, hogy utbaigazításai a tanításnak hasznára legyenek.

Sinka Sándor.

T Á R C Z A.

Nala és Damajánti.

— Epizód a Mahâbhâratában. —

X. Ének.

„Mint atyádé az ország,
Ugy enyém is — ezt nem kétlem . .
De nyomorban menni hozzá . . .
Nem megyek! nem semmiképen!

Mentem egykor boldogan, mint
Örömednek növelője —
Menjek-e most koldusan, mint
Gyötrellemnek növelője?“

Igy beszélt Nál király ezt
Damajántnak többször ismét
Vigasztalva gyöngé párját,
Fél palásttal fődve testét.

Egy köpenybe burkolózva,
Erre-arra jártak-keltek,
Étlen, szomjan, sáppadozva
Végre egy kunyhóra leltek.

A kunyhóba hogy beértek
Nisadáknak fejedelme
Damajánttal szép nejével,
Lehevert a pusztá földre.

Ugy ruhátlan, nyoszolyátlan
Porral, sárral befödöttön
Csakhamar elszenderült Nál
Ott az isten-adta földön.

A szépséges Damajántin
Szinte erőt vett az álom.
Ott aludt a bánat karján,
A legjobb nő a világon.

De mig Damajánti szunnyadt,
Nál fölért — óh Felségem!
Lelke kinban sajgott, rengett,
Nem alhatik úgy mint régen!

Elgondolja trónja vesztét,
Baráti elpártolását,
Mély vadonban bujdosását . . .
Ilyen gondok környékezték:

„Mi lesz velem ha megteszem?
Mi lesz velem ha nem teszem?
Nem volna-e jobb meghalni,
Embert, but, bajt mind elhagyni?“

Ez itt, kinek esküm adtam,
Mennyi kint lát én miattam!
Nélkülem tán úgy lehetne —
Övéihez elmehetne!

Ha velem jár — semmi kétség —
Vár rá sok kin, szenvedés még!
Hogyha elhagyom, ki tudja?
Tán örömré viszi utja!

Meggondolta ezt nem egyszer,
Meggforgatta száz ezerszer!
Csak azt hitte: jobb elhagyni —
Boldog lesz még Damajánti.

Mert az uton baj nem éri,
Tiszta lelke őt megőrzi!
Oly dicső, oly szende, szép, jó,
Hü, szelid . . . jobb sorsra méltó!

Hánykolódott így sokáig;
Bánta-szánta Damajántit,
Hajh! de Káli lakta lelkét
El kell hagyni szép szerelmét!

Látva, hogy ő van ruhátlan
S neje alszik egy palástban,
Gondolá, hogy elmetéli;
Elég lesz a fele néki!

„Óh de miként, hogyan szeljem?
Kedvesem hogy fel ne keljen?
Igy borongva király Nála,
A kis kunyhót körül járta.

A mint járdal jobbra balra,
Nézel erre, nézel arra:
A kunyhónál ott közelben
Kardpengét lel hüvelyetlen.

A ruhát elmetszi azzal,
Felöltözi lopva, halkkal
S alvó nejét oda hagyva,
Bomlott észszel tova nyargal.

Majd változott szenvedélylyel
A kunyhóhoz vissza lépdél;
Nézte hosszan Damajántit . . .
Szeme megsirt . . . sirt sokáig.

„Kit a fuvó szél se bántott,
Kit a napsugár se látott,
Alszik itt a ronda földön,
Gyámol nélkül elgyötörtön!

Én kaczagó, szende szentem!
Hogy szunnyad itt félrongy mezben!
Mint a bolond, a szépséges!
Mi vár rá, ha majd fölérez?

Hogy bolyong egyedül árván,
Irtózatot erdőt járván,
Hol csak tigris lakja fészkit,
Kigyó s fenevad tenyészik!

Óh dicső lény, óvjanak hát
Az Áditják,¹⁾ Vaszuk,¹⁾ Rudrák,¹⁾
A két Ásvin²⁾ s a Marut had²⁾
Szép erényed védje utad!“

¹⁾ Áditják, Vaszuk, Rudrák, mind jó istenségek.

²⁾ Az Ásvin-ikrek az istenek orvosai. A Marutok a szél istenei.

Igy esd a gyönyörű nőért,
Ott a földön heverőért
S eszt veszve Káli által,
Elfut örült rohanással.

Elment . . . s megtért Nala újra,
Elment, de itt vala újra;
Többször Káli tova üzte,
De szerelme oda füzte.

Szive kettős tűz között reng,
Két irányba verve tüpreng,
Mint az inga tova-vissza
Kunyhóhoz, majd tova inga.

Végre Káli győzött rajta,
Mint az örült elrohanva
Sirva bögve elhagyá hát,
Életének gyöngye párját.

Elkárhozott kósza lelke
Üzte s csak azt mérlegelte,
Annak képe ég agyában,
A kit ott hagyott magában.

XI. Ének.

Nál tova tünt mint egy örült;
Damajánti is felüdült;
Ébredés és összerenzen
Ott a kihalt renetegben.

Nézi férjét . . . nincs közelbe . . .
Sejtelemtől, kintől lepve,
Reszkető hangon kiáltoz
Mindenfele Nál királyhoz:

„Férjem, uram! óh királyom!
Hova lettél védöm, gyámom . . . ?
Jaj! végem van menthetetlen
Meghalok én félelemben!

Nem vagy-e most tisztod értő?
Igazmondó, gyöngye védő!
Nem te mondád: így lesz, így kell!
S most az alvót hagyod itt el?

Hogy hagyod el hitvestársad,
Ki oly hű, oly jó irántad,
Ki egy szóval sem is sértett!
. . . Más valaki bántott téged!

Szavadat így kell megállnod?
Fogadalmad eddig állott?
A mit tettél nekem régen,
Istenek jelenlétében?

Látom, nem hal meg az ember,
Mig a percz, mit a sors rendel,
Nem jön; jaj, hogy elhagyva itt
Élek csak egy pillanatig.

Elég, sőt sok már a tréfa;
Emberek nagy fejedelme,
Ellenség nagy veszedelme,
‘Félek én itt, jöjj elém na!

Látlak is már! igen, ott vagy!
Látlak Nala, hiszen ott vagy!
Oda buvtál a esalitba,
Mért nem felelsz szavaimra?

Ez nem illik, nem bizonynyal,
Csufság, hogy én bánatommal

Sírok itt nagy félelemben,
S nem jössz vigasztalni engem!
Pedig nem is magam szánom,
Sem mást senkit e világon . . .
De mi sorsod lesz magadnak?
Téged Nál, téged siratlak!

Óh hogy élsz itt elhagyottan,
Kintől, gondtól zaklatottan!
Este ülsz a fák tövében
Keresel, de nem lelsz engem!“

Azután mély bútól tépve,
Kín tűzében mintegy égve
Futkos erre, futkos arra,
Sirva, ríva, jobbra, balra.

Most felugrik fájdalomban,
Majd erőtlen földre dobban.
Itt elájul félelemben,
Ott zokog, sír véghetetlen!

Nagy keserve legmagossán,
Sűrű sóhaj közt zokogván,
Sirva gondol Nál királyra
S ily panasz jön ajakára:

„Kinek átka Nál királyt ily
Fájdalomba, buba verte:
Szálljon arra százsorozva
Mind a kettőnknek keserve.

Ki a tiszta lelkű Nált ily
Aljas tette ösztönözte:
Lásson ennél még nagyobb kint,
Sohse leljen ép örömré!“

Igy jajongott, átkozódott,
Felesége szegény Nálnak,
Férjét sirva a vadonban,
Hol csak szörny-vadak tanyáznak.

Mint eszelős felvisongott
Rhima lánya újra s újra:
„Jaj király!“ jaj! így kiálta
Többször erre arra futva.

Mig így vijjog, nyög felettébb;
Ijedező bus sirálykép —
Férjét nézi, kérdi újra,
Tört panaszát fujja, fujja,

Bhima lányát, hogy ott futkos —
. . . Épen közelébe jut most . . .
Egy nagy kigyó észrevétlen,
Megragadja hevenyében.

S még kigyótól átcavarva
Fájdalomtól átnyilalva
Sem siránkozik magáért,
Egy siralma van Naláért.

„Gyámom! jaj fogságba estem;
Kigyó martalékja lettem!
Itt e rémes bus vadonban
Menteni nem jössz sehonnán?

Oh mi gyász ér majd, ha vissza
Emlékszel Damajántidra,
Majd ha szerte foszlik átkod,
Visszanyersz észet és országot.

Majd ha fáradtan, ehülten,
Földre lankadsz kimerülten,

Ki nyujt fájdalmadra enyhet?
Óh dicső! ki törli könnyed?"

Egy vadász ott jára épen
Őserdőnek sűrűjében;
Meghallotta nagy siralmát;
Arra vette gyorsan utját.

Látva, hogy a szép szemű e
Nagy kigyó már átgűrűzte,
Tüskén bokron átszökeltet
S ott termett a lányka mellett.

Rárohant az első percbe'
Éles nyíllal átszegezte,
És a karesu kigyó rögtön
Összeomlott ott a földön.

Hogy a vadász őt megmenté
Tiszta vizzel mosta, önté,
Megitatta, megetette,
Vigasztalta s így kérdezte:

„Kié vagy te őz szemű szép?
Hogy bolyongasz itt szanaszét?
Óh dicső szüz! mond el sorra
Hogy jutottál ily nyomorra!"

Kérdésére a vadásznak
Félruhájú Damajánti
Elbeszélte mind mi történt;
S mért hogy itt kell néki járn.

Látva ez így félmezitlen
A két gazdag ékes emlőt,
Csodabáju, karesu testét
Tele holdként messze fénylőt,

Görbe ivü szeme szárnyát
Méz beszéde édes árját:
Nézte hosszan, nézi — s lelkén
Nagy szerelem nyila száll át.

Szép szeliden, lágy szavakkal
Biztatgatta, vigasztalta,
Szerelemnek a hevével.

... Észrevette ezt a lányka!

Látva a hü Damajánti,
Hogy gonosz terv forr agyában,
Szörnyü szégyen és harag közt,
Méltatlankodott magában.

Az pedig a bünös aljas
Nem birt fénni a leányhoz;
Nézte csak, mint gyul ki arca
Hasonlóan égő lánghoz.

Ennyi buba Damajánti,
Férjét, honját elveszítve,
S látva, hogy itt szó hiába —
Megátkozta őt örökre:

„Mint én Nálhoz, mig csak élek
Hü maradok régi hittel:
Ez a hitvány gaz vadász ugy,
Oly igazán vesszen itt el!"

És a vadász összeomlott
Egy ígére, egy szavára;
Élet nélkül hullt a földre,
Mint a villám sujtott nyárfa.

(Folyt. köv.)

Fiók Károly.

Lapszemle.

Közoktatásunk sikertelenségének okairól. Irta Hunfalvy János. (Folytatás és befejezés.)

Mostanában a gymnasiumokban a latin, magyar, görög és német nyelvre összesen 115 órát fordítanak, jobb tankönyveket használnak s mégis 1848 előtt sokkal kevesebb órával (?) és sokkal silányabb apparatussal a leghanyagabb deák is (?) többet tanult a latinból, mint most a nagy többség; tudta legalább a declinatiokat és conjugatiokat, és szótár segítségével Livium, Virgiliust, sőt Tacitust is olvasni.*) A magyar nyelvtanításnak pedig csak azért van sikere, mert a növendékek magyarul beszélnek.

A nyelvtanítás ezen sikertelenségének oka a követett módszerben van. — Hajdan a rideg nyelvtani alakokat meg kellett tanulni, mint az egyszerűet; senki sem magyarázta, hogy mi az oka annak, hogy a „homo“-nak genitivusa „hominis“, többes dativusa pedig „hominibus“; szótókról és gyökökről sem hallottak semmit, sem oly fából való vaskarikákról, minőket mostanában a mondatok százféle logikai kategóriáin alapuló nyelvtanokban tanítanak. Megengedhető, hogy a mostani nyelvtanítás észszerűbb, tudományosabb és alaposabbak a tankönyvek, de hogy ez előtt kevesebb fáradsággal többre mentünk, az kétségtelen. Mai napság nyelvészkednek a középiskolában, mig ez előtt tudták, hogy a tudományos nyelvészkedés nem a 10—13 éves fiúnak való.

A szaktanításnak még az alsó osztályokban is életbe léptetése, tehát ugyanazon tantárgynak egy kézben való egyesítése mellett is minden egyes osztály számára külön-külön tankönyveket készítenek, ennek aztán az a következménye, hogy a tanuló az előtte való évben használt könyveket elhanyagja vagy eladja, s a tanultakat is a másik évben elfelejti. Így lehetséges aztán, hogy a tehetségesebb tanuló is a gymn. 8 év eltelté után a declinatit és conjugatit sem tudja, s ha keresni akarna valamit az elfelejtettekben: egy casus vagy egy igeidő végett az egész könyvhalmazt bizony nem fogja átkutatni.

A legújabb gymnasiumi tanterv az alsó négy osztályban lehet, hogy nagyon okos és nagyon didaktikai beosztása a latin nyelv anyagának, de az életben sem a gyermek, sem a felszerült ember nem ily módon tanul meg valamely nyelvet. Olvasmányok alapján akarják a név- és igeragozás fontosabb alakjait begyakorolni, mikor még a „rosá“-t sem tudják declinálni. Másrészt mig a latinban, a genusról, praesens, perfectum és supinum-képzésről csak a 2-dik osztályban, a participiális és infinitivusi mondatstruktúráról csak a 3-dikban, végre az összetettebb mondatokról csak a 4-dikben lesz szó: addig a magyar nyelvben a mondattant és szóképzést már az első osztályban kezdik meg, az összetett mondatokat, határozókat és kiegészítőket 2-dikban tárgyalják, a 3-dikban már verselnek. A latin egyszerű és összetett mondatok hihetőleg nagyon különböznek a magyar mondatoktól s ez okért a nyelvtan elvont fogalmaival az anyanyelven kell a tanulókat megismertetni, de azután ne kintornázuk újra meg újra e fogalmakat, mintha minden nyelvben mást értenénk alattuk.

A nyelvtanítás mostani módszerével nem boldogulnak. bár az összes óraszámnak több mint fele a nyelvekre esik.

*) Kétkedünk benne.

Szerk.

A gymnasiumból kikerülő növendék azt sem tudja, micsoda lényeges különbség van a magyar s a latin, görög és német nyelvek közt; mikor magyarul beszélnek, latinismusokat és germanismusokat követnek el, németesen ragozzák a magyar igét, a nélkül, hogy németül tudnának.

Ha azonban a mostani módszer meddő, nem volna-e czélszerű a régi nyelvtanokból átvenni, a mi helyes volt? A nyelvtani alakokat meg kell tanulni, olvasmányok alapján soha sem fogjuk azt teljesen elsajátítani, ezek biztos ismerete nélkül pedig haszontalan minden etymologizálás, szóképzés és syntaxiskodás. Azért sokkal czélszerűbb volna, ha az első évben a tanuló a latin paradigmákat, vagy legalább a rendes declinatiokat és conjugatiokat tanulná meg, a 2-dik évben aztán a rendhagyó alakok és kivételek következéne. Mindenesetre pedig a 4 évfolyam egy könyvben legyen tárgyalva, mely gyakorlatokat ne tartalmazzon, hanem ezt és a szótárt egy olvasó és gyakorló könyvben kellene összefoglalni. Nem csak a paradigmákat és főszabályokat, hanem az olvasmányok nagy részét is addig kell gyakorolgatni, míg könyv nélkül meg nem tanulják. Ily előkészület mellett lehetetlen, hogy a felső osztályokban Livius, Virgiliust, Cicerot és Horatiust meg ne értenék és kedvelnék. A VIII. osztályban a hetenkinti 5 órából egyet bizvást el lehetne venni s az összes gymnasiumi nyelvtanítás eredményeinek összefoglalására fordítani, mely egybefoglaló és összehasonlító ismertetést latin nyelven lehetne előadni, hogy a tanulók legalább a nyelvtudósoktól használt műszókkal is megismerkedjenek.

Az élő nyelveket, nevezetesen a franczia és németet, már nem csak azért tanuljuk, hogy az ily nyelveken irt könyveket megérthessük, hanem hogy a gyakorlati életben is használhassuk, a miért is ezeket gyakorlatiabb szempontból is kell tanítani s a felső osztályokban okvetlenül szükséges, hogy a német és franczia órákon a tannyelv is német és franczia legyen.

Minden tantágra nézve szükséges, hogy az, amennyiben több osztályban előfordul, egységes könyvben és rendszeresen legyen tárgyalva, s ez által a folytonosságot már külsőleg is felmutassa. Ha ezt szabálylyá tesszük, akkor a tankönyvirók is kénytelenek lesznek kellő szabatosságra és rövidegre törekedni, s ez már magában véve is nagy előny. Továbbá nem fog kelleni a tanterv minden bármily változtatásakor rögtön új tankönyvet készíteni, végre a tanuló is a több osztályon át használt tankönyvet, mely nem töredék, hanem valami egész, jobban megszereti és megkiméli.

A legjobb tanterv és legjobb könyv sem pótolhatja a tanár hibáit és ügyetlenségeit, ellenben a jó és ügyes tanár rossz tanterv és rossz tankönyv mellett is sikeresen taníthat. A szellem munkáját, a tudományt nem lehet rőffel kimérni, sőt ha külső rendszabályozásra, a mechanikai beosztásokra fektetjük a fősúlyt, akkor elfojtjuk az egyéniséget s a szellem szabad működése helyébe a gépiességet ültetjük. Épen ezért nem is szükséges, hogy minden gymnasium és reáliskola egy kaptára legyen verve, csak az általános mértéket üsse meg mindnyája, akkor az egyes tanárok egyénisége is érvényre jutván, a tanárkar maga kölcsönöz az intézetnek bizonyos határozott jellemet. Csak ne akarjunk mindent a legapróbb részletekig kiczirkalmozni, ne várjunk minden üdvöt az igazgatói jelentésekből és statistikai kimutatásokból, ne akarjunk tulságos gyámkodást gyakorolni. A kor-

mány igyezzék a tanári, igazgatói és főigazgatói állomásokra kellő műveltséggel és tudománnyal bíró, hivatásukért lelkesedni tudó férfiakat megnyerni; napszámosokból, kik szellemi munkásságuk mértékét egyedül csak a fizetés szerint szabják ki, semmiféle rendeletek, utasítások és kimutatások buzgó és lelkes tanárokat nem fognak faragni.

Végre a tudományos szellem ébresztésén és ápolásán kívül az erkölcsi nevelésre is nagyobb súlyt fektessünk, s ne egyedül a vallásitanítás által igyekezzünk az ifjúság nyereségét és kedélyi elvadulását elhárítani, hanem járuljon hozzá az erkölcsiség és kötelességérzet fejlesztése is.

Országos középisk. tanáregyesület Közlönye 7-dik szám.
Schlatter Alfréd „Az ifjúság fogalmazásairól“ írván, azt a tapasztalatát fejezi ki, hogy ezek általában nem felelnek meg a célnak, nem teszik alkalmassá a növendékeket gondolataik rendezett és helyes kifejezésére. Ennek oka a tételek nem helyes, a növendék gondolatai köréhez nem mért volta; azután hogy a növendékek nem fogják fel öntudatosan a tételt; továbbá hogy csak elméleti utba igazítást nyernek. E hiányok megszüntetése végett a tételek gondos megválasztását, s kidolgozásokra nézve a kellő szempontok megadását javasolja. Öntudatos gondolkodáshoz is kell az ifjakat szoktatni, hogy dolgozataikban a gondolatmenet ne csak ösztönszerű legyen. Végre, minden dolgozattal részletesebben foglalkozván, hosszasan ki kellene a hibákat mutatni. Azután az érettségi vizsgálatok írásbeli részét módosító javaslatnak azon tétéle ellen nyilatkozik czikkiró, hogy ily dolgozásokra különböző tudományokból veendő fel a tételek. Erre a növendéknek nincs elég készütsége. Sokkal czélszerűbb volna, ha minden tanár gondot fordítana arra, hogy tanítványai helyesen tartalmasan fejezzék ki magokat úgy szóban mint írásban. — Felméri Lajos egy, dr. Hóman Ottóval készített tervezetét közli a Kolozsvárt az ottani tanárjelöltek gyakorlati kiképzése érdekében felállítandó gyakorlati tanfolyam szabályzatának. A tanfolyamot a tanárképezdei tanárkartól ajánlott s a vall. és közokt. minisztertől kinevezett egyén vezetné, ki úgy a képezde, mint az ottani felekezeti iskolák tanárkarával folytonos érintkezésben lenne. A tanfolyam tagjainak utasításokat adna tárgyak tanítására s az isk. rendtartásra vonatkozólag s e végre heti és évnegyedi értekezleteket tartana, melyeken a tanárkép. és a gymnasiumok illető szaktanárai is megjelenhetnek. A tanfolyam tagjai vagy évi 300 frttal mint ösztöndíjjal jutalmazott rendes vagy rendkívüli tagok lennének. Ezek leczkéire, melyeket előbb alsóbb, majd felsőbb osztályban is tartanának, a vezető tanár is bejárná s észrevételeit a jelölttel is közlené. Ez intézkedésnek az a haszna lenne, hogy a tanárjelölt az egyetemi paedagogiai előadásokat is látogathatná, — a felekezetek az egyes kép. tagokra nézve tájékozódának, — ezekben pedig nem fejlődhetné ki a gyakorló iskolák hibája: a chablonszerűség és modorosság. — Ugyane tárgyról, „a gyakorló tanárjelölt“-ről, szól Vida Károly czikke is. A szerkesztő is csak kénytelenségből közölte, mint megjegyzi, s nem ért vele egyet. De nem is lehet. Annyi hibás nézet van benne, hogy ezek helyreigazítására egy külön cikk volna szükséges. Mutatványnak elég lesz egy. Azt mondja czikkiró, hogy a próbaév felesleges, mert „az egyetemen nem csak szaktudományt, hanem annak a methodikáját is tanítják elméletileg és gyakorlatilag egyaránt, különben mi jelentőséget tulajdonítsunk a tanárké-

pezdének s az itt tartott gyakorlatoknak? Ebben az okoskodás hibás volta nagyon világos. Önmaga is tudhatja, hogy e gyakorlatok csak az ismeret közlésére vonatkoznak, a képezdei tagokat a tantárgy apróbb részleteinek is behatóbb ismeretére vezetik; de arra nézve, hogy mit kell tenni, ha a gyermek nem érti meg a magyarázott dolgot, miképen kell azt neki könnyebben felfoghatóvá tenni, nem adnak utbagazítást (legalább a kolozsvári képezde mostani szervezete szerént nem) — hogy az iskolai fegyelemtartást ne is említjük. Pedig ezt az ismeret — közléssel egyenlő fontosságú dolgot sem tanulta még meg senki egyetemi szaktanárának és hallgató társainak társaságában. — E cikkek után még Török István ur a világtörténelemnek a középiskolákban tanítása szükséges voltáról, — végül pedig közölve találjuk az orsz. közoktatási tanácstól javasolt realiskolai tantervet.

Közoktatás. A 8-dik szám közli Ekkert Antalnak a 7-dikben kezdett s nagyon figyelemre méltó cikkét „Tankönyveinkről.“ Szerző ebben a fővárosi iskolákra van különös tekintettel; de olyan viszonyokat rajzol, melyek nagy mértékben megvannak vidéki iskolákban is. Az ellen keres gyógyszert, hogy a tanintézetekbe ne jusson be olyan könnyen minden kézikönyv s ezeknek csaknem változatlan, de azért egymást gyakran követő kiadásai ne nehezdedjenek a szülékre oly nagy teherképen, mint ez a mostani viszonyok közt történik. Igaz, hogy mi a vidéki ref. iskoláknál meglehetősen ragaszkodunk a régihez, nem változtatunk könnyen és gyakran (de ez jobban is van így), ennek következtében az itt elmondottakat nem vehetjük magukra; hanem azért mégis érdekes az, mit e cikkben olvasunk. Ekkert A. az iskolai könyvek tulságos elszaporodása ellen a helyes, tisztességes kritikát ajánlja első sorban. — Ez a két szó: tisztességes és kritika ellenmondásnak látszik ugyan a mai világban, a létért való küzdés világában; de hogy nem volna szabad annak lennie, érzi mindenki, ha a bírálat feladatát, csak csekély mértékben is, ismeri. Szeretné cikkíró a tankönyveknek használati engedélyét is korlátozni, a tanügyi bizottság figyelmét jobban e tárgy felé fordítani. Végül azt ajánlja, hogy a tankönyvekre is hirdessenek nyilvános pályázatot. — Szintén figyelemre méltó ugyan e számban a Faludi József cikkének második része, melyben azt ajánlja, hogy a tanítók vigyázzanak a gyermekekre olvasás és írás közben s ne engedjék az írást vagy a könyvet közelről nézni. A már rövidlátó vagy gyenge szemű növendékeket ültessék az iskolai táblához közel, olyan helyre, hol írni és olvasni jól lát. — Szükséges volna a tankönyvek betűinek nagyságát is meghatározni, hogy a sűrű nyomtatás miatt ezek se legyenek oly ártalmasok. A 10-dik szám „vegyes“-ei közt ismét találunk az iskolai egészségügyre vonatkozó közlést, a berlini iskola-tanácsnak az iskolák szellőztetése ügyében kiadott intézkedéséről szólót. Némelyik ezek közül a mi iskoláinkban is alkalmazható volna, s ezért közöljük. Az oktatás végeztével minden helyiséget szellőztetni kell; de azért a tantermekben a hőmérsékletnek nem szabad 8 fok alá szállani. Szintén szellőztetni kell a tanórák közti időben is. E szellőztetés kályhával ellátott (tehát nem víz- vagy légfűtéssel melegített) termekben az ablakok kinyitása által történjék, úgy hogy felváltva egy alsó és egy felső

szárny legyen nyitva. — Egy másik cikk a légfűtés elleni panaszokról szól. A mi iskoláinkban maga a tárgy is ismeretlen lévén, nem fejtegetjük bővebben. A 11-dik számban Tomor F. Tános Imrének a közös iskolákról szóló értekezését bírálja. — Majd Veritas bonczolgatja a Budenz-albumra vonatkozó felszólítást író „uj magyarok“-nak e felszólításban mutatkozó nyelvét.

Különfélék.

Figyelmeztetés. A tiszántuli ref. középiskolai tanáregylet által kitűzött vallástani és magyar nyelvi pályakérdésekre, a pályaművek beadási határidejéül f. év május 15-ke levén kitűzve, figyelmeztetjük a pályázni szándékozó tisztársakat, hogy műveiket idegen kézzel tisztán leírva s jeligés levélkével ellátva, említett határidőre az elnökséghez beadni el ne mulasszák.

Európa tudományos egyetemei. Prof. Dr. Hugo Brachell „Die Staaten Europas“ című művének 4-ik kiadásából az egyetemekre vonatkozólag következő érdekes hivatalos adatokat veszszük ki: az Osztrák-Magyar birodalomban volt az 18^{82/83}. isk. évben 10 egyetem (Magyarország 2), 979 tanárral (Magyarország 220 u. m. Budapesten 160, Kolozsvárt 60) és 15,573 hallgatóval; (Magyarország az I. félévben 3730. t. i. Budapesten 3272; — az idén 3294 és pedig theologus 88, jogász 1566, medicus 1138, gyógyszerész 231, philosophus 272; — Kolozsvárt pedig összesen volt 458; a II. félévben összesen 3469 t. i. Budapesten 3028, Kolozsvárt 441) Németországban 22 egyetem, 2011 tanárral és 25,442 hallgatóval; Angolországban volt 8 tulajdonképeni egyetem és 7 úgynevezett „College“ 509 tanárral és 18,170 hallgatóval; Franciaországban tudvalevőleg nincsenek állami egyetemek, hanem csak fakultások és pedig 10 theologiai, 13 jogi, 11 medicai fakultás, 15 medicai előkészítő iskola, 30 facultés des sciences et lettres, összesen 1184 tanárral és 15,526 hallgatóval; azonkívül van Franciaországban 5 kath. egyetem is; Olaszországban 17 állami és 4 szabad egyetem 1655 tanárral és 11,728 hallgatóval; Oroszországban 8 egyetem 709 tanárral és 10,305 hallgatóval; Svéd- és Norvégországban 4 egyetem 243 tanár és 3425 hallgatóval; Hollandiában 5 egyetem 192 tanár és 1685 hallgató; Belgiumban 4 egyetem 253 tanár és 4072 hallgató; Svájcban 6 egyetem 375 tanár és 2031 hallgató; Spanyol országban 10 egyetem 475 tanár és 13,722 hallgató; Romániában 2 egyetem 87 tanár és 693 hallgató; Portugál, Görög, Törökországban és Szerbiában 1—1 egyetem. (Magyar T.)

Tartalom: Az iskola-ügy a tavalyi berlini kiállításon. — Az ázsiai és afrikai népek vallása. — Középiskolai tanterv. — Könyvismertetés. Sinka Sándor. — Tárca: Nala és Damajánti. Fiók Károly. — Lapszemle. — Különfélék.

A szerkesztésért felelős: **B. Gy.**